

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРИКИ ТА МУЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВ МУЗИЧНИХ ШКІЛ

У статті представлені матеріали констатувального експерименту дослідження компонентів психомоторики і музичних здібностей учнів музичних шкіл. Отримано дані, які суттєво розкривають можливості вдосконалення музичних здібностей шляхом використання спеціальних рухів, рухових актів, фізичних вправ для розвитку психомоторики учнів молодших класів.

Ключові слова: психомоторика, психомоторні якості, музичні здібності, музичність.

В статье представлены материалы констатирующего эксперимента исследования компонентов психомоторики и музыкальных способностей учащихся музыкальных школ. Получены данные, которые существенно раскрывают возможности совершенствования музыкальных способностей путем использования специальных движений, двигательных актов, физических упражнений для развития психомоторики учащихся младших классов.

Ключевые слова: психомоторика, психомоторные качества, музыкальные способности, музыкальность.

The article presents the material ascertaining experiment studies the components of psychomotor and musical abilities of students of music schools. The data, which essentially opens the possibility of improving musical abilities through the use of special moves, motor acts, exercise for psychomotor development in lower grades.

Keywords: psychomotor, psychomotor quality musical talent, musicality.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утворення пріоритетів сталого розвитку, інші властивості сучасної цивілізації та риси зумовлюють формування особистості як головну мету, ключовий компонент і основний важіль сучасного прогресу [1, 3, 7, 8].

Розвиток музичних здібностей дітей є важливим сенситивним та творчим аспектом щодо естетичного становлення особистості. Ці здібності впливають на яскравість і повноту світосприйняття, креативного потенціалу, мовленнєвої активності, уяви, мислення, пам'яті, емоційної сфери, пізнавального інтересу та взаємодій із дорослими [6]. Крім того музичність сприяє становленню загальної музичної культури, музичного слуху, вокальних здібностей, вміння сприймати, розуміти, запам'ятовувати і емоційно переживати музичні твори [4].

У дослідженнях проблеми музичних здібностей поки що відсутнє теоретико-експериментальне обґрунтування наявності психомоторної взаємодії локомоцій та музичності, взаємодії макро- та мікрорухів в тілесному просторі дитини. Емпірично не встановлено можливостей повноцінного музичного розвитку дитини з використанням засобів фізичного виховання. Відсутність наукового обґрунтування взаємозв'язку макро- та мікрорухів у ході музичної діяльності дітей гальмує практичне використання психомоторної дії в навчальному процесі музичної школи.

Недостатня розробленість теоретичних та практичних аспектів проблеми, об'єктивна необхідність у пошуку нових, більш ефективних методів розвитку музичних здібностей спонукали до вибору теми наукового дослідження.

Мета дослідження – виявити характер взаємозв'язку показників психомоторних якостей та музичних здібностей в учнів музичних шкіл.

Методи дослідження. Через призму конструктивної організації науково-практичної роботи, проведеної О.В. Руденко [6, 7], Л.С. Роговик [5], нами розроблено програму дослідження.

Програма дослідження представляє собою обґрунтовану систему теоретико-методологічних положень про розвиток психомоторики в учнів музичних шкіл. Вона складається з двох компонентів: методологічного і процедурного.

Перший включає теоретичний аналіз розробки даної проблеми в науковій та навчально-методичній літературі, формування досліджуваної концепції. Процедурний компонент складається з конкретних методів збору інформації, методик і технік їх проведення, обробки та аналізу емпіричних даних, а також їх інтерпретації.

В експерименті прийняло участь 102 дітей – 52 хлопчики і 50 дівчат. Діти є учнями музичних шкіл, будинків культури, будинків творчості міст Івано-Франківська та області. Середній вік досліджуваних 8,2 років.

Для проведення констатувального експерименту нами було використано комплекс тестів (К.В. Тарасова, С.І. Науменко, модифіковані та адаптовані О.В. Руденко) для діагностики музичних здібностей, які дали змогу виявити особливості їх розвитку, визначити специфіку сформованості структурних компонентів (перцептивного й репродуктивного) цих здібностей та встановити міру співвідношення між ними.

Рівень розвитку показників психомоторики учнів музичних шкіл проводився з використанням комп'ютерної системи "Діагност-1" (М.В. Макаренко, 1999).

Результати дослідження та їх обговорення. У дослідженнях провідних науковців України [5, 6, 7, 8] зазначено, що музичні здібності, на відміну від інших видів здібностей, є такими, що проявляються і можуть розвиватися з раннього віку. Так, вокальна функція виявляється з першим криком дитини [8], емоційний відгук на музику спостерігається ще до народження дитини [6]. При цьому елементи підспівування, моторних реакцій на музику виявляються впродовж першого року життя дитини – це і є першими проявами музичних здібностей.

У сучасних дослідженнях проблема розвитку музичних здібностей розглядається у таких аспектах: структура музичності; вплив на підростаючу особистість музично-інтелектуальних процесів, зокрема музичної пам'яті, мислення, уваги, музично-слухових уявлень; особливості формування співочих навичок та вплив співу на психофізіологічний розвиток дитини; етнопсихологічні чинники розвитку музичних здібностей [6, 7, 8].

За результатами тестування у 28,44% дітей розвиток музичних здібностей становить високий рівень, 39,21% – середній рівень, тоді як у 32,35% учнів музичних шкіл виявлено низький потенціал цих здібностей.

Діти з низьким рівнем розвитку музичних здібностей завдання виконують з помилками. Погано відчувають і не можуть правильно відтворити ритм і мелодію музичного твору, не констатують форму, закінченість музики.

У дітей першої групи яскраво виявляється уважність щодо сприймання музики, наявність рухової реакції на неї, швидкість і якість реагування на зміну ритмічних, мелодичних, гармонічних характеристик музичного твору і точність їх відтворення.

Середній рівень розвитку – недостатня уважність сприймання музичного твору, однак емоційно-рухові реакції на нього спостерігаються. Діти не завжди самостійно відчувають ритм, мелодію, гармонію в музиці, відтворюють їх з деякими неточностями або за підтримки музичного інструмента чи дорослого; не завжди чують і констатують зміни форми, настрою і закінченості музичного твору.

Емоційність, яка є ознакою музичності, у більшості досліджених (51,96%) яскраво проявляється і знаходиться на високому рівні сформованості. Наші дані підтверджують наукові доробки ряду вчених [5, 6, 7], стосовно обраної вікової вибірки школярів, сенситивного період яких є чутливим для становлення музичних здібностей, а задатки та можливості до розвитку цих здібностей наявні практично у всіх дітей.

Високий рівень тембрового слуху наявний у 29,41% діагностованих, динамічного слуху – 33,3%, а музичної уяви – 27,45%, саме тих складових музичного слуху, які дитина мимоволі постійно вправляє в процесі набуття індивідуального музичного досвіду. Це також підкріплюється здатністю учнів музичних шкіл чітко диференціювати силу звуку та його окраску, створювати музичні образи.

При вивченні гармонійного та ладового слуху були встановлені середні рівні їх розвитку (35,29% та 29,41% відповідно). Дітям важко вдавалося відчувати гармонічну організацію твору, констатувати незавершеність мелодії і вказати можливі варіанти її закінчення.

Музично-інтелектуальні процеси знаходяться поки що у стані інтенсивного внутрішнього переструктурування, у зв'язку з чим особливості їх становлення мають низький потенціал: музичне мислення (51,96%) та музична пам'ять (50,99%). Вочевидь, це є причиною і наслідком слабкого зв'язку між сприйманням і відтворенням музики у відповідній кількості досліджуваних.

Необхідно підкреслити, що діти з нерозвиненими просторовими параметрами музичного сприймання не можуть адекватно сприйняти музичний матеріал. Не маючи навички диференційованого сприймання звукової течії за глибинною (тембр, лад, фактура тощо), а також за горизонтальною (темпові, ритмічні характеристики) і вертикальною (звуковисотне та регістрове розташування) ознаками, учні не можуть адекватно сприйняти твори навіть на емоційно-образному плані.

Музика не має для них смислового, інформаційного навантаження, тому не відрізняється навіть у контрастному зіставленні музичних творів, протилежних за емоційно-чуттєвою й образно-смисловою стороною, тобто на сенсорному і логічному рівнях.

Використання комп'ютерної системи "Діагност-1" дозволило встановити цікаві закономірності розвитку психомоторики в учнів музичних шкіл. Так виявлено, що латентний період простої зорово-моторної реакції дітей сягає $318,21 \pm 1,1$ мс. Щодо складної реакції то її тривалість складає $377,52 \pm 1,2$ мс.

Нами встановлено, що у 20,58% дітей проста зорово-моторна реакція відповідає нижче середньому рівню сформованості, у 24,50% – низькому, при цьому у 26,47% учнів спостерігається середня тривалість досліджуваного процесу, а у 19,60% – показник вище середнього. Лише 8,85% учнів володіють високим рівнем розвитку латентного періоду простої зорово-моторної реакції.

Високим показником розвитку складної зорово-моторної реакції володіють ще менше діагностованих – 6,86%, середнім – 18,62%, вище середнього – 24,50% дітей. Необхідно підкреслити, що для більшості школярів характерний досить низький та нижче середній час реагування на сторонні подразники – 49,98%.

Інтеркореляційна матриця першого етапу експерименту стала необхідним кількісним та якісним показником виявлення кореляційних зв'язків між психофізичними змінними величинами та музичними здібностями дітей, які достовірні на рівні значущості $p \leq 0,05$.

Констатувальний експеримент дозволив встановити високий кореляційний зв'язок низьких показників простої зорово-моторної реакції та низьких показників гармонійного ($r=0,711$ при $p \leq 0,05$), ладового слуху ($r=0,702$ при $p \leq 0,05$), динамічного слуху ($r=0,698$ при $p \leq 0,05$). Було виявлено, що такі школярі повільно оволодівають методикою роботи на приладі і неякісно виконують завдання діагностування психомоторики.

За результатами використання надійних математичних методів дослідження встановлено високі кореляційні зв'язки низького та нижче середнього рівня складної зорово-моторної реакції та низького музичного мислення ($r=0,718$ при $p \leq 0,05$), музичної пам'яті ($r=0,712$ при $p \leq 0,05$).

Діагностування показника функціональної рухливості нервових процесів дозволило вести мову про те, більшість учнів музичних шкіл мають середній та низький рівень його сформованості (38,23% і 33,3% – відповідно).

Кореляційні зв'язки високого та середнього значення наявні за: низькими рівнями функціональної рухливості нервових процесів та музичних здібностей ($r=0,722$ при $p\leq 0,05$), музичною пам'яттю ($r=0,705$ при $p\leq 0,05$), гармонійного слуху ($r=0,697$ при $p\leq 0,05$).

Шляхом використання тепінг-тесту нами з'ясовано, що загальна кількість ударів здійснених дітьми на спеціальному високочутливому пристрої "Діагност-1" в середньому дорівнює $130,5\pm 1,2$. Профіль кривої працездатності при виконанні даного тесту визначається витривалістю нервової системи і дає можливість визначити силу нервової системи, яку можна умовно розділити на сильну, середню, середньослабку та слабку.

Проведений аналіз результатів тепінг-тесту свідчить, що слабка нервова система спостерігається у 17,64% дітей, середньослабка – 34,31%, середня – 24,50% і сильна – у 23,55%. Отже у основної маси учнів музичних шкіл показники сили нервової системи знаходяться у слабкому та середньослабкому діапазоні.

Важливі кореляційні зв'язки у площині нашого дослідження виявлено між слабкою нервовою системою та низьким рівнем музичного мислення ($r=0,692$ при $p\leq 0,05$), емоційності сприйняття ($r=0,723$ при $p\leq 0,05$) дітей молодших класів.

Сила нервової системи є базисною властивістю, що відповідає за енергетику вищої нервової діяльності і, насамперед, визначає такі професійно важливі якості музиканта, як витривалість та працездатність, підтримка високої концентрації уваги та розумової продуктивності. Саме тому, вважаємо за потрібне наголосити на необхідності сильної нервової системи в учнів музичних шкіл.

Висновки

1. Психомоторні якості дитини піддаються спеціальному розвитку і проявляються в процесі як засвоєння, так і відтворення інформації, поліпшуючи якість навчання. Високий рівень їх сформованості робить можливим засвоєння широкого та різноманітного кола дій музиканта, забезпечують управління ними, гарантують можливість самостійного набуття нових умінь та навиків.

2. Музичні здібності – індивідуально-психологічні властивості особистості, які забезпечують можливість успішного виконання музичної діяльності. Молодший шкільний вік є сенситивним для розвитку музичних здібностей, оскільки у дітей цього віку яскраво виражена емоційність реакції на музику і вони здатні оволодівати основними прийомами музичної діяльності.

3. У майже 60% діагностованих виявлено низький та середній рівень розвитку психомоторики. Дані в більшості випадків високо корелюють із низьким та середнім рівнями розвитку музичних здібностей дітей.

4. За результатами дослідження встановлено важливі показники музичних здібностей, психомоторики учнів музичних шкіл. Отримано дані, які суттєво розкривають можливості вдосконалення музичних здібностей шляхом використання спеціальних рухів, рухових актів, фізичних вправ для розвитку психомоторики учнів молодших класів.

1. Бублик С. А. Психомоторні здібності у системі забезпечення психологічної готовності дітей до навчання у школі / С. А. Бублик // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія №15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури // Фізична культура і спорт" : зб. наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 7. – С. 58–61.

2. Вільчковський Е. С. Організація фізичного виховання дітей 5–7 років у закладах освіти: навч.-метод. посібник / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко. – Запоріжжя : Диво, 2006. – 228 с.
3. Макарова Л. Г. Особливості просторового сприймання музичних творів молодшими школярами / Л. Г. Макарова // Психологія : збірник наукових праць НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – Вип. 22. – С. 81–85.
4. Макарова Л. Г. Розвиток адекватного сприймання музики у молодших школярів : методичні рекомендації / Л. Г. Макарова. – К. : Міленіум, 2004. – 84 с.
5. Роговик Л. С. Розвиток психомоторних здібностей у навчанні / Л. С. Роговик // Психологічні стратегії в освітньому просторі : збірник наукових праць. Психологічні науки / редкол. С. Д. Максименко та ін. – К. : КМПУВ, 2000. – С. 120–130.
6. Руденко О. В. Особливості впливу музики на психофізіологічний розвиток дітей дошкільного віку / О. В. Руденко // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – Вип. 10. – С. 189–192.
7. Руденко О. В. Визначення динаміки музичних здібностей у дітей старшого дошкільного віку / О. В. Руденко // Актуальні проблеми психології. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 4. – С. 177–183.
8. Шевчук А. С. Вплив українських музично-хореографічних традицій на музично-рухливий розвиток старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Дошкільна педагогіка”. – К., 2002. – 20 с.

Рецензент: канд. психол. наук, доц. Фотуйма О. Я.